

RIMUNƏ HÜSEYNOVA

Gəncə Dövlət Universitetinin müəllimi

E-mail: TarixVeOnun Problemleri@gmail.com

**“AZƏRBAYCANIN TÜRK DÖVLƏTLƏRİ İLƏ MÜNASİBƏTLƏRİNİN
INKIŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU (1993-2003-CÜ İLLƏR)”
PROBLEMİNİN TARIXŞÜNASLIĞI**

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, beynəlxalq münasibətlər, türk dövlətləri, dostluq, əməkdaşlıq, tarixşünaslıq

Ключевые слова: Азербайджан, Гейдар Алиев, международные отношения, тюркские государства, дружба, сотрудничество, историография

Key words: Azerbaijan, Heydar Aliyev, International relations, turks states, friendship, partnership, historiography

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan tarixən türk dünyasını birləşdirən körpü rolunu oynamışdır. Lakin müəyyən dövrlərdə türk dünyası arasında əlaqələr qırılmışdır. Türk dövlətləri olan Azərbaycan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan və Qırğızıstan SSRİ-ni təşkil edən müttəfiq respublikalar kimi ittifaq dövləti tərkibində mövcud olaraq münasibətlər saxlamışlar. Türkiyə Respublikası isə türk dünyasının yeganə müstəqil dövləti olmuşdur. Azərbaycanın Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan və Qırğızıstan ilə münasibətləri ittifaq dövləti çərçivəsində, Türkiyə ilə əlaqələri isə SSRİ-nin Mərkəzi hakimiyyətinin vasitəsi və nəzarəti ilə həyata keçirilmişdir. Sovet dövrünün 30-50-ci illərində Azərbaycanın Türkiyə ilə münasibətləri demək olar ki, mövcud deyildi. 50-ci illərin ikinci yarısından etibarən SSRİ-də baş verən nisbi yumşalma nəticəsində Türkiyə ilə mədəniyyət sahəsində əlaqələrə Mərkəzi hakimiyyətin nəzarəti altında icazə verildi. 60-80-ci illərdə bu əlaqələrdə sovet sistemi çərçivəsində müəyyən irəliləyişlər oldu.

Avropada sosializm sisteminin dağılması və SSRİ-nin süqutundan sonra dünyada yeni siyasi şərait yarandı. Əgər o vaxta qədər türk dünyasının yeganə müstəqil dövləti Türkiyə idisə, bundan sonra Azərbaycan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Özbəkistan və Qırğızıstan yeni müstəqil dövlətlər oldular. Onlar dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvlərinə çevrildilər. Yeni şəraitdə türk dövlətləri arasında əlaqələrin qurulması qarşıda duran mühüm vəzifələrdən biri oldu.

Azərbaycan xalqının dövlət müstəqilliyini bərpa etməsi müxtəlif sahələrdə olduğu kimi türk dövlətləri ilə münasibətlərin inkişafında yeni bir dövr açdı. Lakin bu münasibətlərin qurulması və inkişafında bəzi problemlər mövcud idi. Müəyyən tarixi dövrlərdə türk dünyası birbirindən ayrı düşmüşdü. Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonrakı ilk illərdə türk dövlətləri ilə münasibətlər daha çox hissiyata əsaslanırdı. Qarşılıqlı münasibətlərdə real əməkdaşlığın həyata keçirilməsi bəzən arxa planda qalırdı. 1992-1993-cü illərdə Azərbaycan şüarlarla Türkiyəyə doğru meyl edirdi. Orta Asiyadakı türk dövlətlərində kommunist liderlərin hakimiyyətdə olduğunu əsas gətirən Azərbaycan hakimiyyəti ikitərəfli münasibətləri gərginləşdirirdi. Tarazlaşdırılmış siyasət yeridilmirdi. Türk dövlətlərinə münasibətdə yürüdülmən xarici siyasət fəaliyyəti daha çox hisslərə əsaslanırdı. Bu, Azərbaycan Respublikasının dövlət və milli maraqlarının ziyanına olduğundan xalqda narazılıq yaradırdı. Nəticədə, Azərbaycan Orta Asiyanın bəzi türk dövlətləri ilə münasibətləri təcridolma səviyyəsində idi.

Tarix və onun problemləri, №2 2013

Belə bir şəraitdə beynəlxalq aləmdə Azərbaycana olan inam azalırdı. Ölkə daxilində isə hərc-mərclik hökm sürürdü. Azərbaycan dərin sosial-siyasi böhrana düşmüşdü. Ölkəni və xalqı ağır vəziyyətdən qurtarmaq tələb olunurdu. Azərbaycan xalqı ölkəni fəlakətdən qurtara biləcək təcrübəli, nüfuzlu dövlət və siyasi xadiminə ehtiyac duyurdu. Belə bir şəxs görkəmli dövlət və siyasi xadim Heydər Əlirza oğlu Əliyev oldu.

1993-cü ilin iyununda xalqın tələbi və hakimiyyətin xahişi ilə hakimiyyətə ikinci dəfə gəlişindən sonra Heydər Əliyevin gərgin siyasi fəaliyyəti, qətiyyəti, bacarığı nəticəsində Azərbaycanda hökm sürən hərc-mərcliyə son qoyuldu, sabitlik yaradıldı, dövlətin daxili və xarici siyasət strategiyası formalaşdırılaraq həyata keçirilməyə başlandı. O, müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu oldu.

Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri türk dövlətləri ilə münasibətlər oldu. Türk dövlətləri ilə münasibətlərin yeni təməl üzərində qurulmasına başlandı. Əvvəlki illərdə Orta Asiyanın türk dövlətləri ilə soyuq münasibətlərdən, Türkiyə ilə isə gurultulu sözlərlə qurulan münasibətlərdən əl çəkildi. Qarşılıqlı münasibətlərin normallaşması üçün səylər edildi. Real işlərin həyata keçirilməsinə başlandı. Bütün bunlar Heydər Əliyevin gərgin əməyi, böyük dövlətçilik təcrübəsi və beynəlxalq məsələləri mükəmməl bilməsinin sayəsində mümkün oldu.

Tarixi təcrübə sübut edir ki, dünya sisteminin beynəlxalq hüquq normalarından doğan prinsiplər əsasında formalaşmasında və inkişaf etdirilməsində görkəmli dövlət xadimləri, liderlər müstəsna yer tuturlar. Xalqın özünə lider seçdiyi tarixi şəxsiyyətlər dövlətin daxili və xarici siyasət xəttinin hazırlanması və həyata keçirilməsində mühüm funksiyaları yerinə yetirirlər. Dövlətlərarası münasibətlərin formalaşması və inkişafında dövlət başçıları müstəsna roludur. Ən mühüm qərarlar onların sözündən sonra qəbul olunur. Tarix boyu böyük dövlət xadimləri xalqın və ölkəsinin mənafelərini bütün digər maraqlardan daim üstün tutmuşlar. Fəaliyyətləri ilə dövlətlərini nüfuzlu etmişlər.

Türk dövlətləri ilə münasibətlər məhz Heydər Əliyevin pragmatik xarici siyasət kursu nəticəsində normal məcraya düşərək formalaşdırılmağa başlandı. Soyuqluq tədricən aradan qaldırıldı. Qarşılıqlı münasibətlərin normallaşdırılması Azərbaycan Respublikasının təkcə beynəlxalq mövqelərinə deyil, həmçinin daxili ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının sabitləşməsinə və əsaslı şəkildə inkişafına təsir etdi. Heydər Əliyevin apardığı ardıcıl, uğurlu beynəlxalq siyasi fəaliyyət nəticəsində 1994-cü ilin əvvəllərindən etibarən türk dövlətləri ilə münasibətlərdə əsaslı dönüş yarandı. İlk növbədə Türkiyə Cümhuriyyəti ilə münasibətlərin normallaşması və obyektiv təməllər üzərində qurulması istiqamətində addımlar atıldı. Heydər Əliyevin xarici ölkələrə ilk səfərlərindən biri 1994-cü ilin fevral ayında Türkiyəyə oldu. O, səfər zamanı Azərbaycan və Türkiyə xalqları arasında qədimdən dostluq, qardaşlıq münasibətlərinin olduğundan bəhs edərək deyirdi: "Bizim ölkələrimiz ... dost və qardaş ölkələrdir. Xalqlarımızın birliyi, qardaşlığı və dostluğu əsrlərdən əsrlərə keçərək formalaşmış və bu gün özünün yeni mərhələsinə çatmışdır" [1, s.359].

Qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyevin rolu indiyədək tarixşünaslıqda ayrıca tədqiqat obyektinə olmamışdır. Buna görə də Türkiyə ilə münasibətlərin yeni təməllər üzərində qurulması və inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin fəaliyyətinin tarixi baxımdan araşdırılması mühüm elmi və siyasi aktualıq kəsb edir.

Heydər Əliyevin tarixi xidmətlərindən biri Azərbaycanın Orta Asiyanın türk dövlətləri ilə münasibətlərinin yeni əsaslar üzərində qurulmasıdır. Məlumdur ki, Heydər Əliyev hakimiyyətə gələrkən türk dövlətləri ilə münasibətlər normal deyildi. İkitərəfli münasibətlərdə so-

yuqluq və etimadsızlıq hökm sürürdü. Heydər Əliyev münasibətlərin normallaşdırılması istiqamətində ciddi addımlar atmağa başladı. Onun bu istiqamətdəki gərgin səyləri bəhrəsini verdi. Qarşılıqlı münasibətlər məhz Heydər Əliyevin xidmətləri sayəsində tədricən yaxşılaşmağa başladı. Türk dövlətləri ilə münasibətlərin qarşılıqlı fayda əsasında inkişaf etdirilməsi Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birinə çevrildi. Bu, həm Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü xarici siyasət xəttindən, həm də türk xalqları arasında tarixən mövcud olan tarix, dil və mənəviyyat baxımından sıx bağlılıqdan irəli gəlirdi. Heydər Əliyevin Orta Asiyanın türk dövləti ilə Azərbaycanın münasibətlərinin yenidən qurulması və inkişaf etdirilməsi sahəsindəki fəaliyyəti indiyədək tarixşünaslıqda xüsusi tədqiqat obyektı olmadığından araşdırılması aktualdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2006-cı il sentyabr ayının 18-də Türkiyənin Antalya şəhərində türkdilli dövlətlərin və topluluqların 10-cu dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayında etdiyi nitqində demişdir: “Biz türk dünyasını daha da mütəşəkkil şəkildə birləşdirməliyik və türk dünyasında gedən proseslərə biganə qalmamalıyıq. Daim bir-birimizə dəstək olmalıyıq, bir-birimizin problemlərinin həllində iştirak etməliyik” [2, s.37].

Ümumiyyətlə, yuxarıda göstərilən bu və ya digər amillər 1993-2003-cü illərdə Azərbaycanın türk dövlətləri ilə münasibətlərinin inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin tarixi rolunu kompleks şəkildə dərinlən araşdırılmasını elmi-tarixi və praktik siyasət baxımından aktual edir. Bu təcrübənin öyrənilməsi və ümumiləşdirmələrin aparılması əhəmiyyətlidir.

Artıq qeyd edildiyi kimi, mövcud problem indiyədək Azərbaycan tarixşünaslığında kompleks tədqiqat işi olmamış, ona dair ayrıca monoqrafiya və dissertasiya işi yazılmamışdır. Doğrudur, indiyədək Azərbaycanın Türkiyə və digər türk dövlətlər ilə qarşılıqlı münasibətlərinə həsr edilmiş bir neçə əsər, dissertasiya işi və elmi məqalə yazılmışdır. Lakin həmin əsərlərin heç birində türk dövlətləri ilə Azərbaycanın münasibətlərinin inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin rolu və fəaliyyəti xüsusi tədqiqat obyektı olmamışdır. Bununla belə, bir sıra Azərbaycan alimlərinin əsərlərində tədqiq olunan problemin bu və ya başqa tərəflərinə dair məsələlərə toxunulmuşdur. Bu baxımdan İ.Vəliyev və K.Muxtarovun əsəri diqqəti cəlb edir [3]. Müəlliflər Heydər Əliyevin türk xalqlarını bir-birinə daha da yaxınlaşdırmaq, qovuşdurmaq, onları vahid ailədə sıx birləşdirmək sahəsində göstərdiyi məqsədyönlü fəaliyyətini əsərlərində ümumi şəkildə işıqlandırılmışlar.

Azərbaycan ilə Türkiyə arasında 1991-1995-ci illərdə iqtisadi və mədəni əlaqələr E.Hüseynovun əsərində araşdırmışdır. Müəllif diqqətini başlıca olaraq iki ölkə arasında iqtisadi, mədəni və təhsil sahəsində əlaqələrin qurulması, formaları və inkişafına vermişdir [4].

M.Qasımovun (Qasımlı) monoqrafiyasında Azərbaycan Respublikasının 1991-1995-ci illərdə beynəlxalq münasibətlər sistemində tutduğu yer, həmçinin Türkiyə ilə diplomatik-siyasi münasibətlərin qurulub inkişaf etdirilməsi məsələləri öyrənilmişdir [5]. Müəllifin digər bir monoqrafiyasında da xarici siyasətin konseptual məsələləri, o cümlədən Türkiyə ilə münasibətlər tədqiq edilmişdir [6]. Lakin bu əsərlərin də heç birində Azərbaycan ilə Türkiyə arasında ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlərin qurulub inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin rolu ayrıca tədqiqat obyektı deyildir.

Ə.Məmmədovun monoqrafiyasında Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu prosesində xarici siyasətin oynadığı rol, o cümlədən Türkiyə ilə münasibətlər araşdırılsa da, Heydər Əliyevin fəaliyyəti tədqiqat obyektı olmamışdır [7].

Y.Mahmudlunun əsərlərində Azərbaycan tarixində Heydər Əliyevin oynadığı tarixi rolun əsas mahiyyəti açılmışdır [8].

Tarix və onun problemləri, №2 2013

Akademik B.Budaqovun məqaləsində türk dünyası problemləri araşdırılmışdır [9, s.39-41]. Burada Azərbaycanın türk dövlətləri ilə əməkdaşlığının müxtəlif tərəflərinə diqqət yetirilmişdir.

Heydər Əliyevin 1999-cu ilin may ayında TRT-1 televiziya kanalına verdiyi müsahibə N.Xudiyevin məqaləsində təhlil edilmişdir [10, s.19]. Heydər Əliyevin türk dünyasına dair baxışlar sisteminin verildiyi bu məqalə əhəmiyyətlidir.

K.Haqverdiyevanın məqaləsində türk dünyası daxilində gedən inteqrasiya prosesləri, xüsusən iqtisadi əlaqələr öyrənilmişdir [11, s.32]. Lakin bu məqalədə də Heydər Əliyevin fəaliyyəti ayrıca tədqiqat obyektı olmamışdır.

S.Ruintənin Azərbaycanın türk dövlətləri ilə münasibətlərinə həsr edilmiş əsərində [12] türk dövlət başçılarının zirvə görüşlərinin məqsədləri və digər çoxtərəfli əlaqələri araşdırmışdır. Lakin bu əsərlərdə də türk dövlətləri ilə Azərbaycanın münasibətlərinin inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin tarixi rolu tədqiqat obyektı deyildir.

L.B.Ataşiyevanın məqaləsi türk dövlətləri arasında mədəni əlaqələrin inkişafında TÜRKSÖY-un fəaliyyətinə həsr edilmişdir [13, s.124-125]. Müəllif TÜRKSÖY-un türk xalqlarının yaxınlaşmasında və əməkdaşlığında xüsusi rol oynadığını vurğulamışdır.

Teatrşünas İ.Kərimov məqaləsində türk xalqlarının teatr festivalı barədə düşüncələrini qələmə almışdır [14]. Müəllif teatr sahəsində əlaqələrə Heydər Əliyevin göstərdiyi qayğıya da toxunmuşdur. Onun fikrincə, türk xalqları arasında əməkdaşlıqda teatr sahəsində əməkdaşlıq müstəsna rol oynayır.

N.Məmmədlinin məqalələrində türk dünyasının mədəni əməkdaşlığı məsələləri şərh edilmişdir [15]. Müəllif türk xalqları arasında mədəni əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin zəruri olduğunu qeyd etmiş, əhəmiyyətini göstərmişdir.

N.Cəfərovun Heydər Əliyevin türk dünyasına münasibətdə baxışlarını təhlil etmiş, türk dövlətləri arasında əlaqələrin inkişafında xidmətlərini öyrənmişdir [16, s.235-244]. Müəllifin fikrincə, türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın inkişafında Heydər Əliyev müstəsna rol oynamış, ona yeni keyfiyyət halı vermişdir.

Ə.Əhmədovun məqaləsində türk dövlətləri ilə Azərbaycanın münasibətlərinin inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin tarixi roluna diqqət verilmişdir [17, s.244-266]. Qeyd etmək lazımdır ki, bu məqalə problemin qoyuluşu və təhlili baxımından əhəmiyyətlidir.

Ə.Muxtarovanın məqaləsində Heydər Əliyev şəxsiyyəti türk dünyasının lideri kimi öyrənilmiş və tarixi xidmətləri araşdırılmışdır [18, s.114-129]. Müəllif haqlı olaraq qeyd edir: "...Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri H.Əliyevin söyləri nəticəsində iki dövlət arasında mövcud olan protokol səciyyəli əlaqələr müstəvisindən inkişaf edərək bütövlükdə türk dünyasına nümunə olacaq səviyyəyə çatmışdır" [18, s.128].

Heydər Əliyevin Azərbaycan diplomatiyasında oynadığı rolu və tutduğu yeri M.Hacıyev araşdırmışdır. Müəllif əsas diqqətini xaricdə yaşayan həmvətənlərlə əlaqələrin qurulması və inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin tarixi rolunun araşdırılmasına vermişdir [19, s.8-13].

Məqalə müəllifinin araşdırmalarında Azərbaycanın türk dövlətləri ilə müxtəlif sahələrdə qarşılıqlı münasibətlərinin inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin xidmətləri öyrənilmişdir [20]. Bu məqalələr göstərilən isitqamətdə ilk addımlardır.

Türk Əməkdaşlıq və İnkişaf Agentliyinin (TİKA) orqanı olan "Avrasiya etüdləri" jurnalında Polad Bülbüloğlunun çap edilmiş məqaləsi məsələni öyrənmək üçün əhəmiyyətlidir

[21]. Məqalədə TÜRKSOY-un yaradılması və fəaliyyətinə nəzər salınsa da, Heydər Əliyevin bu əməkdaşlığın inkişafında rolu məsələsi işıqlandırılmamışdır.

Türkiyəli tədqiqatçıların əsərləri də diqqəti cəlb edir. İdris Balın məqaləsində Türkiyənin türk dövlətləri ilə iqtisadi və ticarət əlaqələri araşdırılmışdır [22]. Ramazan Özeyin məqaləsində türk dünyasının geopolitik əhəmiyyəti və başlıca problemləri tədqiq edilmişdir [23].

Reha Yılmazın məqaləsində türk dövlətlərinin iqtisadi birliyi haqqında bəzi mülahizələrini vermişdir [24]. Müəllif türk ölkələrinin iqtisadi potensialını araşdırmış və iqtisadi inteqrasiyaya dair müəyyən təkliflərini vermişdir. Lakin bu məqalədə də Azərbaycanın türk ölkələrlə münasibətlərinin inkişafında Heydər Əliyevin rolu məsələsinə toxunulmamışdır.

Bilal N.Şimşirin [25], Suat İlhamın [26], Dursun Yıldırımın [27], Emin Çarıkçının [28] məqalələri əhəmiyyətlidir. Türk dünyası problemlərini araşdıran bu müəlliflər həmin ölkələr arasında müxtəlif istiqamətlərdə əməkdaşlığın genişləndirilməsinin əhəmiyyətini vurğulayırlar. Lakin bu əsərlərin də heç birində Azərbaycanın türk dövlətləri ilə münasibətlərinin inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin rolu və fəaliyyəti araşdırılmamışdır.

Ümumiyyətlə, mövcud ədəbiyyatın öyrənilməsi göstərir ki, problem indiyədək ayrıca tədqiqat obyektindən ayrılaraq araşdırılması aktualdır. Müxtəlif sənəd və materialların təhlili türk dövlətləri ilə Azərbaycanın münasibətlərinin yenidən qurulması və inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin fəaliyyətini tarixi əhəmiyyət daşıdığını göstərir.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. I cild. Bakı, Azərbaycan nəşr., 1997, 612 s.
- 2.Əliyev İ.H. Türkdillli dövlətlərin və topluluqların 10-cu dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayı. // “Dirçəliş – XXI” əsr, 2006, № 102/103, s.37-42.
- 3.Vəliyev İ., Muxtarov K. Heydər Əliyev və türk dünyası. Bakı, AzAtam, 2003, 89 s.
- 4.Hüseynov E. Azərbaycan Respublikasının Türkiyə ilə iqtisadi və mədəni əlaqələri (1991-1995-ci illər). Namizədlik dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, AMEA, 2000, 27 s.
- 5.Qasimov M. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində (1991-1995-ci illər). Bakı, Gənclik, 1996, 140 s.
- 6.Qasimov M. Azərbaycanın xarici siyasəti (konsepsiya məsələləri). Bakı, Mütərcim, 1997, 124 s.
- 7.Məmmədov Ə. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin bərpası və möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizə (80-ci illərin sonu – 1997-ci il). Bakı, Elm, 1999, 360 s.
- 8.Mahmudlu Y. Azərbaycan-Şərqlə Qərb arasında qızıl körpü. - “Azərbaycan diplomatiyası” jurnalı, Bakı, 1993, №1, s.2-7; Lider. - “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 1998, №3-4, s.7-16; Azərbaycan tarixində Heydər Əliyevin şəxsiyyəti. Bakı, Təhsil, 2001.
- 9.Budaqov B. Türk dünyası. - “İpək yolu” jurnalı, Bakı, 1998, №1, s.39-41.
- 10.Xudiyev N. Heydər Əliyev... Zəmanəmizin Atatürkü. - “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 1999, №14, s.19.
- 11.Haqverdiyeva K. Türk dünyası inteqrasiya prosesləri. - “Qanun “ jurnalı, Bakı, 2001, №11-12 (91-92), s.32.
- 12.Ruintən S. Dövlət başçılarının zirvə toplantıları türk dövlətləri arasında siyasi əlaqələrin forması kimi. - “Tarix və onun problemləri” jurnalı, Bakı, 2000, №3-4, s.141-143; Azərbaycan türk dövlətləri ilə əlaqələrdə (XX əsrin sonu –XXI əsrin əvvəlləri). - “Tarix və

Tarix və onun problemləri, №2 2013

- onun problemləri ” jurnalı, Bakı, 2003, №4, s.175-176; Azərbaycan türk dövlətləri ilə siyasi əlaqələr sistemində (XX əsrin 90-cı illəri). Bakı, Adiloğlu, 2005, 236 s.
13. Atakişiyeva L.B. Türk dövlətləri arasında mədəni əlaqələrin inkişafında TÜRKSÖY-un rolu (XX əsrin 90-cı illəri). - “Tarix və onun problemləri “ jurnalı, Bakı, 2002, №2, s.124-125.
14. Kərimov İ. Türkdilli xalqların teatr festivalından doğan düşüncələr. - “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 2003, №60, s.156-162.
15. Məmmədli N. Türk dünyasının mədəni körpüsü: problemlər, reallıqlar. - “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 2003, №60, s.162-168.
16. Cəfərov N. Türk dünyasının birliyi strategiyası: Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə. - “Dirçəliş-XXI əsr ” jurnalı, Bakı, 2004, №74-75, s.235-244.
17. Əhmədov Ə. Azərbaycanın türkdilli dövlətlərlə münasibətlərinin genişləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu. - “ Dirçəliş-XXI əsr “ jurnalı, Bakı, 2004, №74-75, s.244-266.
18. Muxtarova Ə. Türk dünyasının əbədiyaşar lideri. - “ Tarix və onun problemləri “ jurnalı, Bakı, 2004, xüsusi buraxılış, s.114-129.
19. Hacıyev M. Heydər Əliyevin Azərbaycan diplomatiyasında rolu və yeri. - “Dünyaya baxış” jurnalı, Bakı, 2004, №1-2, s.8-13.
20. Hüseynova R.Z. Heydər Əliyev və türk dövlət başçılarının zirvə görüşü. – Sumqayıt Dövlət Universiteti Elmi Xəbərlər. Sosial və humanitar elmlər bölməsi. Sumqayıt, 2006, № 2, s.36-39; Heydər Əliyev və türk xalqlarının dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayları. - Azərbaycan Dillər Universiteti. Elmi Xəbərlər. 2006, № 4, s. 249-251; Роль Гейдара Алиева в возобновлении взаимоотношений между Азербайджаном и тюркоязычными государствами Средней Азии (1993-2003 гг.). – Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, Москва, 2009, № 6, с.68-70; Деятельность Гейдара Алиева по развитию азербайджано-турецких политико-дипломатических отношений в 1993-2003 гг. – Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. Москва, 2009, № 7, с.54-56; Роль Гейдара Алиева в развитии многостороннего сотрудничества с тюркскими государствами. – Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая. Дискуссионные проблемы истории Казахстана. Серия “Исторические и социально-политические науки”, Алматы, 2012, № 3(34), с. 75-78 və s.
21. Bülbüloğlu P. Türk dünyasında kültür işbirliyi. - “Avrasiya etüdləri“, Ankara, 1996, №3, s.45-46.
22. İdris B. Türkiye'nin türk cumhuriyetleri ile ekonomik ve ticari ilişkileri. - “Avrasiya etüdləri”, Ankara, 2001, №20, s.37-59.
23. Ramazan Ö. Türk dünyasının jeopolitik önemi ve başlıca problemleri. - “Avrasiya etüdləri”, Ankara, 2001, s.83-93.
24. Yılmaz Reha. Türkdilli dövlətlərin iqtisadi birliyi haqqında bəzi mülahizələr. - “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, 2003, №61, s.124-128.
25. Şimşir N.Bilal. Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye 1991 yılındaki gelişmeler // Değişen dünyada Türkiye ve türk dünyası sempozyumu (bildiriler). Hacettepe Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi enstitüsü. Ankara 13 Nisan 1992. Ankara, 1993, s.59-98.
26. Suat İlhan. Jeopolitik açıdan türk dünyası // Değişen dünyada Türkiye ve türk dünyası sempozyumu (bildiriler). Hacettepe Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi enstitüsü. Ankara 13 Nisan 1992. Ankara, 1993, s.99-107.
27. Dursun Yıldırım. Türk dünyasına toplu bakış // Değişen dünyada Türkiye ve türk dünyası

sempozyumu (bildirilər). Hacettepe Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve inkilap tarihi enstitüsü. Ankara 13 Nisan 1992. Ankara, 1993, s.109-116.

28.Emin Çarıkçı. Türk Cumhuriyetlerinin ekonomik durumu ve sosyo-ekonomik potansiyelleri // Değişen dünyada Türkiye ve türk dünyası sempozyumu (bildirilər). Hacettepe Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve inkilap tarihi enstitüsü. Ankara 13 Nisan 1992. Ankara, 1993, s.117-129.

РИМУНА ГУСЕЙНОВА

преподаватель

Гянджинского Государственного Университета

ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

“РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ АЗЕРБАЙДЖАНА С ТЮРКСКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ (1993-2003 гг.)”

Благодаря прагматическому внешнеполитическому курсу Гейдара Алиева эти отношения начали формироваться в совершенно новом направлении.

В отечественной историографии данная научная проблема не была комплексно разработана. Тем не менее, в трудах М.Гасымлы, Б.Будагова, Н.Худиева, А.Мухтаровой и др. азербайджанских историков в той или иной степени исследованы роль Азербайджана в системе международных отношений, его политические отношения с Турцией.

В работах таких турецких авторов, как И.Бал, Р.Йылмаз, С.Ильхан и др. отмечены геополитическая важность тюркских государств в современном мире и основные моменты их взаимоотношений.

RİMUNA HUSEYNOVA

teacher of Ganja State University

THE HISTORIOGRAPHY OF PROBLEM'S “HEYDAR ALIYEV'S ROLE IN DEVELOPING OF AZERBAIJAN'S MUTUAL RELATION TO TURKS STATES (1993-2003 years)”

Restoration of independence state of Azerbaijan in 1991 was the beginning to the new stage in its developing relations to with Turks states. Owing to pragmatically foreign policy by Heydar Aliyev`s course, these relations began its formatting in new political directions. In national historiography given science problem was not complexly worked. However, in the works by M.Gasimli, B.Budagov, N.Khudiyev, A.Muxtarova and other azerbaijanian historic researchers in varying comparatives role of Azerbaijan in its international systems, its political relation with Turkish state.

In science works by Turkish authors like İ.Bal, R.Yilmaz, S.İlkhan and others observed as geopolitical importance of the turks states in contemporary world and basically moments in its mutual relations.

Rəyçilər: t.e.d. M.Qasımlı, t.e.d.R.C.Süleymanov

Gəncə Dövlət Universiteti, Azərbaycan tarixi kafedrasının 03 aprel 2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №11).